

Pero Aračić

ODGOVORNOST CRKVE ZA PASTORAL OBITELJI

Prof. dr. Pero Aračić, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
UDK: 262.1 + 262.2] : 253-058.8 [264.63/.68 + 252.7] (497.5)
Izvorni znanstveni rad

Zadanu temu rad pokušava obraditi u pet naslova i to polazeći od naše pastoralne situacije i obiteljskog pastoralna u njoj i o nužnosti zaokreta u našem pristupu obitelji, koje vidi u naznakama crkvenih dokumenata o obitelji kao subjektu crkvenog i društvenog života i djelovanja. Ujedno iznosi i šokantno iznenađenje o raskoraku između onoga što govorimo o obitelji i onoga koliko je ona uključena u liturgijsku molitvu i propovijedanje. Na kraju se odgovara na pitanje iz naslova iznoseći potrebu da predvodnici biskupijskih i župnih zajednica provedu uspostavu struktura i tijela koja predviđa nedavno doneseni hrvatski Direktorij za obiteljski pastoral, koji upravo omogućuje da se obitelj uključi kao sugovornik, suodlučivač i suradnik u radu s obiteljima, odnosno da se uputi prema promjeni paradigme o mjestu braka i obitelji u životu svake župe.

Ključne riječi: obiteljska crkvena služba, subjektivitet obitelji u Crkvi, pastoral obitelji, strukture za pastoral obitelji, Direktorij za obiteljski pastoral.

* * *

Uvod

Osobno mi je poodavno jasno da je bračno-obiljski pastoral dio ukupnog crkvenog djelovanja, a ne nešto izdvojeno i kao da bi ga bilo moguće ostvarivati bez povezanosti s drugim vidicima pastoralnog djelovanja. To moje uvjerenje dodatno mi je potvrdila i pojačala moja pitanja s obzirom na povezanost ukupnog pastoralna i pastoralna braka i obitelji sljedeća rečenica: 'il matrimonio e' malato di battesimo' autora knjige *La pastorale della chiesa* Daniela Bourgeois, inače po formaciji dogmatičara, ali koji je kao dominikanac formirao

jednu zajednicu pokušavajući se suočavati s nekim pastoralnim pojavama kao izazovima i stvarati nove pastoralne modele.¹

U tom vidu zadanu temu pokušavam obraditi u pet naslova i to polazeći od (I) naše pastoralne situacije i (II) obiteljskog pastora u njoj dolazeći do spoznaje (III) o nužnosti zaokreta u našem pristupu obitelji. Ujedno (IV) iznosimo i šokantno iznenađenje o raskoraku između onoga što govorimo o obitelji i onoga koliko je ona uključena u molitvu i propovijedanje. Na kraju se pokušava odgovoriti na pitanje (V) tko je za što odgovoran kad je u pitanju pastoral obitelji.

I. Hrvatska pastoralna situacija, koncepti i prioriteti pastora.

Ovdje u nekoliko točaka sažimam ono što nam je itekako poznato uz slobodu da pozovem na neke korake upravo pastoralnih teologa.

1. Opis opće pastoralne situacije

Opis naše pastoralne situacije može nastati na temelju istraživanja religiozne situacije i promišljanja tih rezultata. Isto tako i zdravo zapažanje može utjecati na naše viđenje situacije vjere u nekoj zajednici. Poslužit će mi 7 točaka Milana Šimunovića, koje je iznio na međunarodnom simpoziju pastoralista iz 12 europskih zemalja u Đakovu 2004. godine. On govori (1) o religioznom infantilizmu i pomanjkanju odraslosti vjere u mnogih naših kršćana, (2) o slaboj svijesti pripadnosti i zauzetosti u vjerskoj zajednici, (3) o 'crkvenom ateizmu' kao 'odsustvu susreta Boga i čovjeka' u našim zajednicama, (4) o klerikaliziranom i solističkom pastoralu kao onom koji je više neodrživ i pitanju suodgovornosti, odnosno o neodrživosti pristupa puke savjetodavnosti, (5) o opasnosti da se ostane na općoj etičkoj zauzetosti i zanemari pravo vjersko sazrijevanje kršćana, (6) o nedostatku sustavno planiranog i programiranog pastora te (7) o činjenici da se ne uvažava i ne osjeća potrebnim doprinos praktičnih ili pastoralnih teologa, odnosno pastoralne ili praktične teologije,

¹ Daniel BOURGEOIS, *La pastorale della chiesa*. Amateca XI, Jaca Book, Milano, 2001., str. 574.

promišljanju naše pastoralne situacije i dosljedno planiranju te nedostatak interdisciplinarnosti. On to sve naziva ‘patološkim pojavama’ i to su samo neke koje su izrazitije, što će reći da ih se može još nabrajati. Neke je iznesene tvrdnje moguće potkrijepiti istraživanjima i crkvenim dokumentima te razmišljanjima teologa, a mnoge isto tako jednostavno i sami zapažamo i jasno je da je tako. Treba zapaziti još da se u naslovu njegovog izlaganja nalazi i riječ ‘misionarska situacija’, tj. pastoralno promišljanje za takvu situaciju i u njoj. Čini se da on i našu, a ne samo opću crkvenu situaciju razumijeva takvom.²

2. Religiozna karta Hrvatske

Nekad se govorilo: nemamo istraživanja i nije nam jasna situacija. Sad smo odjednom imali više istraživanja ali kao da nikome ne trebaju. U Hrvatskoj smo na reprezentativnim uzorcima imali više istraživanja i želim na njih podsjetiti:

- a. ‘Vjera i moral u Hrvatskoj’, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom pok. dr. Marijana Valkovića.³
- b. ‘Aufbruch’, međunarodno istraživanje u deset tranzicijskih postkomunističkih zemalja uključujući Hrvatsku.⁴
- c. EVS, europsko istraživanje o vrjednotama, vodio KBF Zagreb.⁵
- d. Hrvatski Caritas: o solidarnosti.

Svi su ovi rezultati opisani i dostupni. Pomoću ova četiri vrlo kvalitetna istraživanja moguće je napraviti religioznu kartu Hrvatske, koja može mnogima, dajući uvid u situaciju, otvoriti oči. Sačiniti ju bila bi dužnost pastoralnih teologa.

2 Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Pastoralna teologija u misionarskoj situaciji. Neke ‘patološke pojave’ u aktualnom pastoralu, u: Pero ARAČIĆ (uredio), Novi izazovi pastoralnoj teologiji, Đakovo, 2004., str. 43- 67, ovo: 45-63.

3 Bogoslovska smotra LXVIII (1998)4.

4 Pero ARAČIĆ (ur.), Jeremija, što vidiš?, Đakovo, 2001., i Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM, Postkomunistički horizonti, Đakovo, 2003.

5 Josip BALOBAN (priređio), U potrazi za identitetom, Zagreb, 2005.

3. Prosudba, pastoralni koncepti, prioriteti i plan

Pastoralna metodologija traži da se nad podacima istraživanja, uspoređujući ih s našom zadanošću i stvarnom situacijom, izrekne prosudba vjere: što to znači za nas u svjetlu vjere? Dok to ne budemo imali hrabrosti izreći, mnogo toga, s jedne strane, ostaje tapkanje pojedinaca, dok s druge strane, kod mnogih ostaje doza zavaravanja. Ukoliko se ima hrabrosti pogledati istinski stvarnosti u oči, zadobit će se i odlučnost opredjeljenja za prikladne koncepte crkvenog djelovanja. Radi se, dakle, o temeljnim opredjeljenjima, o izboru prioriteta i planiranju.⁶

4. Poziv praktičnim teolozima

Rečeno je da se pastoralka kao disciplina kao ni, dosljedno tome, pastoralni teolozi ne uvažavaju dovoljno niti su odviše nekomе u našoj hrvatskoj Crkvi potrebni. No, postoji i proročka uloga i zadaća pastoralnih, praktičnih teologa. Ona nije uvijek ugodna. Ali pastoralni teolozi iz izvorišta vjernosti službi i vokaciji moraju joj biti vjerni i ostvarivati to poslanje. U tom vidu bio bih slobodan uputiti javni poziv svim praktičnim teolozima i onima koji se tako osjećaju, da nad postojećim činjeničnim stanjem promišljaju zajedno i da predlože vodstvu Crkve i javnosti strategiju pastoralnog djelovanja u Hrvatskoj s pastoralnim planom i onim što on sve znači.⁷

5. Institucije

U vidu stručnog okupljanja, a iznad svega u vidu trajnosti, mislim da bi bilo potrebno, bilo na razini države bilo na razini 'sjevera' i 'juga', osnovati 'Hrvatski pastoralni institut', (i/ili dva regionalna Pastoralna instituta) koji bi bio stručna institucija opremljena stručnjacima, suradnicima i koji bi bio jamac kvalitetnog praćenja situacije i istraživanja, ali i, kako je već naglašeno, kontinuiteta.⁸

6 Usp. Pero ARAČIĆ, Prema 'planu i programu' u pastoralnom djelovanju. Načela, mogućnosti i teškoće, *Diacovensia* 12(2004)1, str. 55-72.

7 Usp. ondje.

8 Npr. u Austriji postoji jedan Austrijski pastoralni institut i četiri regionalna.

Drugo što bi bilo vrijedno jest osnivanje Hrvatskog obiteljskog instituta. Imajući u vidu upravo našu situaciju, koju nije moguće sanirati za kratko vrijeme i tek nekim vapajima, već stručnim, sustavnim, utemeljenim i dugotrajnim radom.⁹

II. Obiteljski pastoral u Hrvatskoj

Budući da sam u tom području crkvenog djelovanja preko 25 godina, uzimam si za slobodu ponešto reći o tome što se radilo i gdje su slabe točke.

1. Što se činilo do sada u bračno-obiteljskom pastoralu?

Ovaj kratak pregled polazi samo od važnijih dokumenata i strukturalnih kao i stručnih pothvata. Ima ih mnogo drugih putem određenih centara ili udruga te pokreta, što ovdje nije moguće detaljno obrađivati.

a. Dokumenti

1. BKJ, Uzvišenost i radost života. Pastirsko pismo o zaštiti nerođene djece, KS, Dok. 55, Zagreb, 1979.
2. BKJ, Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri, Zagreb, 1983.
3. HBK, Župna kateheza u obnovi župne zajednice, Zagreb - Zadar, 2000.
4. HBK, Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća, GK, Zagreb, 2002.
5. HBK, Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj, 2002.

b. Ustanove i stručni skupovi

1. Vijeće za obitelj HBK (1970.)
2. Ured za obitelj pri HBK (2001.)

⁹ Tako je npr. u Đakovu u okviru VBŠ bio Obiteljski institut, ali nije uvršten u Statut novog KBF.

3. Biskupijski uredi za obiteljski pastoral
4. Isusovci, Obiteljski centar i ljetne škole
5. Đakovo, Obiteljski institut, simpoziji i stručni seminari
6. Obiteljska savjetovališta
7. Teološki studij: preko 20 godina postoji poseban kolegij - Pastoral braka i obitelji
8. Tematski stručni skupovi: TPT, TPS, KLJŠ
9. Pojedine su biskupije imale pastoralne 'godine obitelji', stručne skupove, pastoralne formativne programe, tečajeve pripreve za brak, cjelodnevne susrete obitelji...
10. Naravno da i brojne župe imaju određene aktivnosti u obiteljskom pastoralu.

2. Statistički podatci i pokazatelji u Hrvatskoj

Uvjeren sam da vama nije potrebno ponavljati sve detaljne statistike već samo na njih, koliko je ovdje potrebno, ukratko podsjetiti. Opće je poznato da je preko 30% umanjen nupcijalitet. Uzroci: već odavno smanjen broj djece i velik broj onih koji se ne udaju i ne žene. Divorcijalitet je na općoj razini oko 20%, tj. svaki se peti brak rastavlja, a najnovija kretanja pokazuju povećanje rastava na prosjek od 22,5%.¹⁰ Međutim, kad se uzmu veći gradovi onda je to svaki četvrti ili čak i treći, dakle ide se na 25-30% rastava. Analizom ukupnog broja rastava vidi se da se one događaju u prvih 15 godina: u svakih pet godina oko 20%, odnosno nešto više od 60 % slučajeva od ukupnih rastava. Ali značajan se broj rastava događa i nakon 20 i više godina braka. Treba dodati da su u gotovo 50% slučajeva rastava i djeca u pitanju. Plodnost je po braku davno ispod 2 djece i gotovo desetak godina smo u minusu. Od 1991. do 2001. bili smo u minusu 60.623 osobe.¹¹ Svake je godine po nekoliko razreda u svim školama manje, odnosno neke se moraju zatvarati. Raste broj djece izvan braka.

10 Prema listu Vjesnik od 28. i 29. siječnja 2006., str. 7, vjenčanja je za 2003. godinu bilo 22.337, a razvoda 4934, odnosno rastavlja se svaki četvrti ili peti brak, a 2004. ostaje se približno na istoj razini: 22.700 vjenčanja, a rastava 4985.

11 Usp. Krunoslav NIKODEM, Pero ARAČIĆ, *Obitelj u transformaciji*, u: Josip BALOBAN (pr.), *U potrazi za identitetom*, str. 163.

Što nas čeka? Naznačili su to podatci iz istraživanja European values study (dalje EVS), gdje na pitanje odobravate li stjecanje djeteta i bez stabilne veze s muškarcem, Hrvati odgovaraju: ne odobravam 16,2%, ovisi 17,0% i odobravam 66,5%. Jedino Island ima 80,3% da odobrava, a sve ostale su europske države oko 50% i znatno niže. A mlade Hrvatice između 18 i 24 godine taj postotak dižu na 67,5% i zadržavaju drugo mjesto kao najliberalnije u Europi, odmah iza Islanda.¹²

3. Druge zemlje u Europi

Ne ulazeći u mnoštvo podataka možemo reći da je situacija s nupcijalitetom, divorcijalitetom i fertilitetom kod svih zemalja Europe vrlo zabrinjavajuća i već se svuda zvoni na uzbunu. Istovremeno je zanimljivo uočiti da desetljeća sustavnog rada u skandinavskim zemljama i Francuskoj donose određene rezultate i stabilnost. Očito je da naš fenomen nije izoliran i da slijedi još veći potres u našem tek otvorenom društvu. Ovdje valja reći da mnoge zemlje na svim razinama promišljaju fenomene i traže rješenje.¹³ Iz spomenutih pozitivnih trendova pokazuje se da je nužno raditi na dužu stazu i da je i društvo, odnosno država također suodgovorna i mora djelovati u korist braka i obitelji, ako želi imati budućnost.

4. Zanimljivo očekivanje

Izgleda da je i građanima Europe dosta društvenog i posebno medijskog rastakanja obitelji. Naime, na pitanje treba li jače isticati obiteljski život, bilo religiozni bilo nereligiozni, između 80 i 97 posto ispitanika odgovara da je to dobro, pa čak i uvjereni ateisti nalaze se u rasponu između 54 i 90%.¹⁴ To svakako ulijeva određeni optimizam i naznačuje da se sve sastavnice društva imaju osjećati odgovornima.

¹² Usp. ondje, grafikon 12, str. 173.

¹³ Tako se upravo u isto ovo vrijeme održava u Beču europski simpozij o fenomenu i posljedicama sve kasnijeg odlučivanja rađanja djece.

¹⁴ Usp. ondje, str. 171.

III. Nužan je zaokret u pristupu obitelji

Smijem izreći dojam da u nas postoji zamor, nevjerica, razočaranje, frustracije s obzirom na različite pokušaje pastoralna braka i obitelji te sve što nam se u tom području događa. Situacija kao da nezaustavljivo ide za onom europskom, a možda je i gore. Imam dojam da nam ne uspijeva stvoriti sustav međusobno povezanog ili cjelovitog pastoralna braka i obitelji kao ni kontinuitet, trajnost. To vidimo u crkvenim zajednicama, ali i ukupnoj društvenoj.

Nužno se nameće pitanje gdje je uzrok? Kako se pomaknuti s tapkanja na mjestu? Ovdje se usuđujem načeti dvije teme kao neko naslućivanje o tom putu izlaska ili pomaka. To je tema obitelji kao subjekta u crkvenom životu i tema odnosa sakramenta reda i sakramenta ženidbe. Naime, obitelj 's pravom glasa' u društvu i Crkvi trebala bi, i to na temelju sakramenta, preuzeti ulogu promotora obiteljskog pastoralna i promicanja mjesta obitelji u društvu.

Možemo ustvrditi da obitelj nije samo jedno područje pastoralna, nego temeljni subjekt za život i poslanje Crkve i da iz toga nužno proizlazi nov način shvaćanja pastoralna. Tvrdnja da je obitelj mjesto u kojem se koncentrira, sažima i ukrštava svekoliki pastoralni rad znači da i nositelji kao i suradnici u obiteljskom pastoralu moraju u tome smislu biti adekvatno formirani da prihvate obitelj kao mjesto u kojem se križa, sažima i promovira pastoralno djelovanje Crkve.

Ova tvrdnja može izgledati pretjerana jer izgleda da pridaje pretjeranu ili neodgovarajuću ulogu i važnost obitelji. Takve pridržaje mogu imati i imaju i poneki teolozi kao i brojni pastoralni djelatnici. Teolozi mogu imati rezerve u tome smislu jer još uvijek ne uočavaju važnost odnosa između stvarnosti kršćanske obitelji i otajstava naše vjere, odnosno ne shvaćaju koje bi teološko značenje imala obitelj.¹⁵ Pastoralni djelatnici – navikli na individualni rad ili rad s određenim kategorijama (djeca, mladi, muževi, žene, bolesnici) – smatraju obitelj važnom naravnim zajednicom, ali nipošto središtem i stjecištem crkvenog djelovanja. Budući da ova teza, kao što

¹⁵ O dilemama "eklezijasticiranja" obitelji vidi: G. ANGELINI, *La Chiesa e la famiglia*, u: *La Scuola Cattolica* 5 (1992.), str. 461.

se vidi, nije sama po sebi odmah prihvatljiva, treba ju obrazložiti na osnovi dokumenata Učiteljstva i na osnovi pastoralnih zahtjeva.

1. Utemeljenje položaja obitelji u crkvenom djelovanju

Ovdje govorimo o «subjektivitetu obitelji» u Crkvi i o teološkim osnovama obitelji kao «mjestu sabiranja i sažimanja» pastorala. Gledanje na obitelj kao mjesto u kojem se koncentrira, sažima i ukrštava svekoliki pastoralni rad nije pretenciozan proizvod pastoralnih djelatnika, nego je teza koja počiva na jasnoj liniji Učiteljstva sve od Sabora pa do danas. Stoga će biti korisno prisjetiti se osnovnih usmjerenja o obitelji kao subjektu pastorala, koje daje upravo Učiteljstvo.

Obitelj je kreativni subjekt u djelu Crkve

U uvodnom govoru Sinode o obitelji Ivan Pavao II. tvrdi: “Obitelj je temeljni objekt evangelizacije i kateheze Crkve, ali je ona i njezin (tj. evangelizacije i kateheze) neophodan i nenadomjestiv kreativni subjekt”.¹⁶

Reći da je obitelj “kreativni subjekt” ne samo da je hrabro nego znači i ići protiv struje. Donedavno se obitelj smatrala tvrđavom konzervativizma. Danas se ne govori o nestanku obitelji nego se ona više gleda kao servis, pripomoć osobama koje u njoj žive. Njezin je status nejasan, pravo građanstva rasuto, a modeli se među sobom vrlo razlikuju.

Valja također priznati da je i naše pastoralno djelovanje često “konzervativno” vođeno “sakramentalno-ritualnom” praksom. Obitelj se i danas smatra tvrđavom protiv gubitka vrjednota i protiv dekristijanizacije. Crkva se brine da spasi ono što se spasiti da i nije se skrčila oko toga da dovoljno vrjednuje, potiče i uključi kreativni vid obitelji.

Imajući pred očima već rečeno, čini se nestvarnim i neostvarivim govoriti o obitelji kao kreativnom subjektu pastorala. Ipak, obi-

¹⁶ Ivan Pavao II., *Govor na otvorenju V. sinode* (26. 9. 1980.), br. 2.

telj je pozvana da bude kreativni subjekt po svojoj *nutarnjoj snazi* i po svome *izvanjskom dinamizmu* kojima može mijenjati život Crkve i društva. Naravno, obitelj ne prima svoju kreativnu snagu od izvanjskih priznanja i socijalne podrške. To znači da obitelj posjeduje tu snagu u sebi.

Naše je polazište da sakramentalno jedinstvo u Kristu obogaćuje obitelj duhovnim dinamizmom i psihološkim resursima iz kojih proizlazi sposobnost neprestane kreativne energije, bogatstvo bračnih i afektivnih odnosa. Nutarnja snaga obitelji širi se u društveni život preko različitih veza koje se ostvaruju. O obitelji, koja je stanica društvenog i crkvenog života, ovisi kvaliteta života i zdravlje društva i Crkve.

Valja se zapitati je li današnja obitelj kadra izvršiti tu kreativnu zadaću. Sigurno je da se ne mogu zanemariti tolike poteškoće koje ugrožavaju obiteljski život. Ali upravo nam te poteškoće ukazuju kolika je potreba da Crkva i društvo daju svaku potporu ovome subjektu. Konačno, kako to veli Papa, kreativna je sposobnost obitelji "neophodna i nenadomjestiva". Potrebno je da obitelji rastu u ovoj svijesti. Ova se obnova može provoditi prvenstveno formacijom obitelji, a napose djelatnika u obiteljskom pastoralu.

Sakramentalni i ministerijalni subjektivitet obitelji u Crkvi

Kreativni subjektivitet obitelji nalazi svoje teološko utemeljenje u sakramentalnoj milosti kršćanske ženidbe i izražava se u ministerijalnosti. Supruzi snagom svoje službe nisu samo objekt pastoralne skrbi Crkve nego su također njezin aktivni subjekt u poslanju spasenja koje se izvršava njihovom riječju, djelovanjem i životom. Služba supruga, ukoliko proistječe iz jedinstva tijela Kristova, zahtijeva da se uskladi sa svim drugim služenjima koja su prisutna u narodu Božjem.¹⁷

Ministerijalnost supruga koja proizlazi iz sakramenta ženidbe izražava bogatstvo darova i karizmi koje je u Crkvi prisutno. Snagom sakramenta ženidbe koji supruge čini stvarnom slikom ljubavi

¹⁷ Usp. *Familiaris consortio* (dalje FC) 71. Vidi također: CEI, *Evangelizzazione e sacramento del Matrimonio* (20. 6. 1975.), br. 59-60.

Krista i Crkve (FC 13), oni uzimaju na se odgovornost u izgradnji kršćanske zajednice. Sakrament ženidbe na specifičan način ostvaruje krsno poslanje i čini supruge kadrima na nov način svjedočiti vjeru, nadu i ljubav. Poziv na ženidbu, osim što definira specifičan poziv na svetost (usp. LG 41), na nov način karakterizira što znači biti supruzi u Crkvi. Oni su, stvarajući zajedništvo osoba koje je kućna Crkva (usp. LG 11; AA 11), pozvani prihvatiti zadaće koje imaju ministerijalni karakter jer su te zadaće čvrste, javne i povezane sa sakramentalnom naravi njihova staleža.

Ministerijalna odgovornost suprug a izražava se u prvom redu življenjem zajedništva i služenjem životu (rađanje i odgoj djece). Ove zadaće čine obitelj protagonistom povijesti spasenja. Stvarajući zajedništvo osoba članovi obitelji izražavaju zajedničarsku narav Crkve i utjelovljuju u njoj euharistijski lik. Rađajući i odgajajući djecu obitelj na očit način doprinosi obnavljanju cijeloga čovječanstva. U FC se izričito govori o ministerijalnoj ulozi obitelji, osobito na polju odgajanja: *“Sakramentom ženidbe odgojno je poslanje uzdignuto na dostojanstvo i poziv prave ‘službe’ Crkve u služenju izgradnji njezinih članova”* (FC 38), a malo kasnije tvrdi: *“Snagom toga poslanja odgoja roditelji su, svjedočanstvom svoga života, prvi vjesnici Evanđelja svojoj djeci.”* (FC 39). Direktorij HBK kaže da je cilj praćenja obitelji u njihovu rastu učiniti ih *«subjektom evangelizacijskog poslanja Crkve»* (br. 14).

Ministerijalnost se širi i grana u odnosu prema nebrojenim zadaćama koje obitelj može preuzeti u izgradnji Crkve i u izgradnji društva. Snagom svoje ministerijalnosti supruzi su na svoj način *suodgovorni* i nisu samo suradnici u okviru crkvenoga djelovanja. Služba (poslanje) suprug a nije konkurencija djelovanju zaređenih službenika, ali se ne može razumjeti ukoliko nije u odnosu s djelovanjem zaređenih službenika i to zato što i supruzi i svećenici primaju dva sakramenta koji izgrađuju Crkvu, pa su na neki način komplementarni.¹⁸ Krst i sveti red, krst i sveta ženidba. Evo što o tome govori Katekizam Katoličke Crkve.

KKC 1534: “Dva druga sakramenta, sveti red i ženidba, usmjereni su k spasenju drugih. A ako pridonose i osobnom posvećenju,

¹⁸ Ovdje se očito misli na krštenje i ženidbu kod suprug a i na krštenje i sv. red kod svećenika.

to biva po služenju što se iskazuje drugima. Ovi sakramenti daju posebno poslanje u Crkvi i služe za izgradnju Božjeg naroda.”

KKC 1535: “U tim sakramentima vjernici koji su već u krštenju i potvrdi posvećeni (LG 10) za svećeništvo zajedničko svim vjernicima, mogu primiti posebna *posvećenja*. Oni koji primaju sveti red, u Kristovo se ime “postavljaju da Crkvu hrane riječju i milošću Božjom (LG 11). A “kršćanski se supruzi jačaju i na neki način *posvećuju* posebnim sakramentom za dužnosti i dostojanstvo svoga staleža”(GS 48).

Zato je potrebno da o ovim tvrdnjama i činjenicama zauzmu nov stav i svećenici i obitelji, da bi se međusobno uvažavali i nadopunjavali, te da ne bude podjela između Crkve i kućne Crkve. Potrebna je puna integracija crkvene zajednice i kućne Crkve.

Nameće se i posebna tema bilo za razradu bilo za konkretno crkveno življenje, a ta je odnos svetog reda i ženidbe, tj. njihovih specifičnosti i suradnje, ali i koliko se od kojih očekuje i koliko se ulaže u njihovu prethodnu i trajnu formaciju.

2. Sakramenti ženidbe i reda u pastoralu

FC tvrdi da je obitelj ‘društvo koje ima izvorno i vlastito pravo’ i zato ju društvo i država trebaju uvažavati po načelu supsidijarnosti (FC 40). To što tražimo od društva u opasnosti je da se ne provede u Crkvi i njezinu djelovanju. Kako tu supsidijarnost ostvariti u župi?¹⁹ Ovdje je ključno promišljanje o redu i ženidbi u životu i djelovanju Crkve.

1) Red i ženidba u svijetlu Crkvenog učiteljstva

Odmah treba reći da ovdje postoji ‘neujednačenost’ ili nerazmjer. Iz povijesnih, kulturalnih, socijalnih, ali i eklezioloških razloga teološki je i pastoralno obilno tretirana i razvijena tema zaređenog službenika. Nasuprot tome, o ženidbi i izvornoj službi oženjenih/

¹⁹ Niz ovih misli rađen je prema: Enzo BONETTI, Parrocchia e famiglia dal dialogo alla corresponsabilità, u: Ufficio nazionale per la pastorale della famiglia (a cura di Renzo Bonetti), Progettare la pastorale con la famiglia in parrocchia, Siena, 2001., str. 237-279.

udanih snagom sakramenta postoji siromaštvo. Istina da postoji literatura i rasprave, ali su one više moralne, pravne naravi. Tek je drugotno to dogmatsko ili pastoralno promišljanje.

U tom vidu dobro je imati pred očima prije citirane brojeve KKC 1533; 1534 i 1535.

Zanimljiva je navika i naučenost da kažemo ‘oče’ ne samo onome tko je naš roditelj već i svećeniku. Dva očinstva, prvo biološko i duhovno kod roditelja i drugo samo duhovno. Dva sakramenta, onaj ženidbe koji posvećuje bračni par i utemeljuje obitelj i onaj ređenja koji ucjepljuje u red i kolegij pastira: i jedan i drugi usmjereni su formiranju i širenju Božjeg naroda, i jedan i drugi znak su zaručnice Kristove ljubavi za Crkvu.

Evo nekoliko misli da se očitije pokažu gornje riječi.

- a. Red i ženidba specificiraju zajednički krsni poziv. Nema ničeg višeg od toga da se postane ‘sinovima Božjim’ i da se Boga može zvati imenom Otac. Od ove najviše uzvišenosti koja se dijeli s cijelim Božjim narodom ‘silazi’ se na služenje, ‘pranje nogu’, specificirajući službu koja proizlazi iz svakog sakramenta.
- b. Sakrament reda podijeljen je jednoj osobi za služenje; sakrament ženidbe za služenje daje se ‘zajednici osoba’: ‘odnos’ postaje sakramentom.
- c. Oba sakramenta na dva bitno različita načina ostvaruju isto, a to je realizacija Božjeg saveza s čovječanstvom i Krista s Crkvom. Oni su participacija i diversifikacija jedinog Kristova zaručništva s Crkvom.
- d. Oba su sakramenta pozvana različitim služenjem izgrađivati Božji narod. Krist je htio dva sakramenta za ‘izgradnju’ Crkve i nijedan od ova dva sakramenta ne može misliti kako može sam izgrađivati Crkvu.

Dakle: sakrament ženidbe se tek stidljivo razrađuje u teološkom i ekleziološkom smislu i neusporedivo zaostaje za sakramentom reda.

2) Red i ženidba u svjetlu pastoralne prakse

Osim što je došlo do razlika u teološkom produbljivanju s obzirom na ženidbu, još je više ta razlika uočljiva s obzirom na obitelj i svećeništvo. Pastoral pokazuje da je obitelj 'nejak subjekt' naspram prezbitera. Ovdje se ne želi umanjivati bitna razlika između uloge ova dva sakramenta u Crkvi i društvu, već samo ispitati pastoralnu stvarnost polazeći od onoga što se govori o ovim sakramentima kao djelotvornoj prisutnosti Krista u Crkvi za svijet, što se sve očekuje te da se vidi je li crkvena praksa izričaj te vjere.

a. Priprava za sakrament

Mislim da je ovdje suvišno govoriti što se sve čini za zaredene službenike: mala i velika sjemeništa s pet godina teološkog studija i šestom pastoralnom, kolike duhovne vježbe i obnove, svakidanje mise, ispovijedi, duhovno vodstvo... Sve je to utemeljeno i opravdano. A mladima za formaciju, pastoral i priprava zaručnika? Minimalistički i formalni legalistički zahtjevi...²⁰

b. Trajna formacija

Kod zaredenih prezbitera i trajnih đakona trajna je formacija razrađena, ozakonjena, osigurana, kontrolirana. A kod braka i obitelji?

c. Uloga ovih dvaju sakramenata u pastoralnoj praksi

Uloga prezbitera precizirana je i učvršćena, iako postoji dilema što je to specifično prezbiterско u vođenju zajednice. O obitelji nema te jasnoće što je to što ona na temelju sakramenta mora dati zajednici.²¹

20 U Direktoriju za obiteljski pastoral Hrvatske biskupske konferencije postoji sugestija da zaručnička bliža priprava za slavljenje sakramenta ženidbe bude cijelu godinu dana (br. 76).

21 Usp. Roberta i John LIBBI, *Padri e madri: solo per la famiglia o anche per la comunità?*, u: Ufficio nazionale per la pastorale della famiglia (a cura di Renzo Bonetti), *Progettare la pastorale con la famiglia in parrocchia*, Siena, 2001., str. 103-122.

3. Prema 'komplementarnosti' između zaređene službe i 'specifične službe' koja izlazi iz sakramenta ženidbe

'Komplementarnost' ne znači da je svaki od dva sakramenta nekompletan ili neučinkovit bez drugoga, već da su oba komplementarni s obzirom na cilj koji si postavljaju: oba su sakramenta kao darovi bitni, konstitutivni i trajni za izgradnju Kraljevstva.

'Služba' je pojam koji se upotrebljava za supružnike. Mnogi to ne žele još uvijek upotrebljavati, jer smatraju da se to odnosi samo na sakrament reda. S druge strane, Učiteljstvo ustrajno upotrebljava taj pojam, posebno FC. Jasno je da iz sakramenta ženidbe izlazi poslanje, izvorni i specifični zadatak u Crkvi i svijetu. Vrlo razrađeno govori FC u brojevima 49-64 o proročkoj, svećeničkoj i kraljevskoj dimenziji braka i obitelji, što isto čini i naš hrvatski Direktorij za obiteljski pastoral u brojevima 21-27.

Ovo što je izneseno pod trećim naslovom ovog rada sadržaj je koji treba tek otvoriti raspravu na našem pastoralnom obzoru. Iz toga će slijediti promjena mentaliteta kako kod prezbitera tako i kod obitelji. Prihvatanjem da dva sakramenta izgrađuju Božji narod (KKC 1534) obitelj će također postati svjesna da pojedinačno i udruženo mora postati nositelj pastoralna braka i obitelji i stvarni i svjesni subjekt kako crkvenog tako i društvenog života.

V. Šokantno iznenađenje

Imajući u vidu uzvišeni govor crkvenih dokumenata o braku i obitelji, udovoljili smo znatizelji i pogledali koliko su brak i obitelj tema propovijedanja i molitve u redovitoj nedjeljnoj liturgiji.

1. Brak i obitelj u propovijedanju

Pastoralna praksa govori da današnji propovjednici, imajući u vidu mnoštvo različitih poslova i nerazvijenu suradničku strukturu, moraju mnogo sami raditi tako da za spremanje liturgije i propovijedanja u njoj ostaje malo vremena. Zato opravdano pribjegavaju

predlošcima koji im se nude za brže pripremanje propovijedi. Za potrebe oslikavanja naše tematike uzeli smo najraširenije predloške, i to one u Vjesniku Đakovačke i Srijemske biskupije, Živom vrelu i Službi riječi. Nakon pregleda slučajno odabranog godišta možemo ustanoviti da ni jedan od ovih predložaka nema više od dvije propovijedi godišnje s pretežno bračno-obiteljskom tematikom, tj. onu za sv. Obitelj i još jednu nedjelju.

Naravno, mi ne ulazimo u način obrade teme, već samo donosimo materijalnu činjenicu iz koje se da nešto naslutiti i čitati. Sigurno da u redovitom propovijedanju ima poneka aplikacija izrijekom na brak i obitelj. No, jedno je tematski razraditi i obraditi, a drugo je usputno dotaknuti.

2. Brak i obitelj u molitvi vjernika na nedjeljnim i blagdanskim misama

Druga se provjera odnosi na zastupljenost braka i obitelji bilo pod kojim vidom u molitvama vjernika za godinu ABC u tzv. Bijeloj knjizi.²² Pretpostavka je da 90% svećenika ne pripravlja samostalno molitve vjernika već uzima gotove formulare. Mi smo uzeli formulare za liturgijsku godinu ABC i našli sljedeće:

Liturgijska godina A²³

Od 65 nedjelja i blagdana ukupno je u 8 slučajeva na neki način tema obitelji u jednoj od molitava vjernika. Od 325 zaziva u ovoj liturgijskoj godini obitelji je dano 12 zaziva, od kojih je 5 bilo za sv. Obitelj. Ili u ostatku cijele liturgijske godine 7 zaziva.

22 Sveopće molitve vjernika, sv. I, Nedjelje A, B, C, Svetkovine i blagdani, Posebni dani, KS, Zagreb, 1995. (Odobriila HBK 13. 10. 1994., br. 44/BK-94.)

23 Sv. Obitelj 5 zaziva (14); 5. vazmena 1 (32); Trojstvo 1 (38); 3. nedjelja kroz godinu (dalje: nkg) 1(42); 6. nkg 1(45); 13. nkg 1 (52); 22. nkg 1(61); Krist Kralj 1 (73) i to ovako: za novokrštenike, katekumene, zaručnike.

Liturgijska godina B²⁴

U 10 navrata od ukupno 65 mogućih postoji neki spomen braka ili obitelji. Broj zaziva je 16 na 325.

Liturgijska godina C²⁵

Za ciklus došašća, korizme i sve nedjelje te svetkovine i blagdane, od ukupno 65 formulara s po pet zaziva ili ukupno 325 zaziva obitelj je izravno spomenuta dva puta, zatim jednom za zaručnike, jednom za roditelje.

Dakle, u ciklusu od 3 godine u molitvama vjernika obitelj, brak, odgoj, zaručnici tema su od mogućih 195 liturgijskih susreta 24 puta. Od mogućih 975 zaziva obitelji je darovano ukupno 36 zaziva. Ako uzmemo da je od njih 12 izrečeno na blagdane sv. Obitelji, onda za sve ostale susrete ostaje 24 zaziva.

Usuđujem se ustvrditi da se iz ovoga da mnogo toga iščitati. Želim ipak vjerovati da ima i župa koje svake nedjelje imaju po koji zaziv molitve vjernika za bilo koji vidik bračno-obiteljskog života.

24 2. nedj. došašća I (78); Sv. Obitelj 5 (82); krštenje G. 1 (86); 5. vaz. 1 (100); Duhovi 1 (104); 4. nkg 1 (111) (daj uzorne očeve i majke, djevice i udate...); 8. nkg 1 (115); 21. nkg 1 (128); 27. nkg 3 (134); Krist Kralj 1 (141).

25 1) Prva formulacija o obitelji nalazi se tek za blagdan Sv. Obitelji (150) (čak ni na Božić). Ova za Sv. Obitelj i još jedna. Jedna glasi: Oče, Nazaretska obitelj drugovala je s tobom u molitvi: daj da sve naše obitelji budu s tobom u ljubavi i molitvi. Druga: Oče, utješi obitelji ražalošćene zbog bolesti ili smrti njihove djece.

2) Nova godina jedna (151): Oče, u Marijinu porodu majčinstvo je postalo svetinja: daj vremenitu i vječnu sreću svim roditeljima.

U korizmenom vremenu nijedna molitva za obitelj ili uopće u bilo kojem vidu da bi se spomenula obitelj. U uskrsnom ciklusu nijedne molitve za obitelj.

3) Tek na svetkovinu Duhova (173) i glasi: Za obitelji: da bi živjele u slozi i ljubavi.

4) Na drugu nedjelju kroz godinu stoji (177): I ove će godine mnogi mladići i djevojke započeti bračni život: daj da Isus i Marija budu njihovi dragi gosti na početku i u tijeku njihova zajedništva.

5) Peta nkg u dugačkom i zajedničkom zazivu (180): Roditelje, odgojitelje, medicinsko osoblje i umjetnike pozvao si da stvaraju, odgajaju, obnavljaju i uljepšavaju novi, Isusov svijet: daj im milost odgovornosti i ustrajnosti.

6) 24. nkg zaziv o abortusu (199): U našem narodu mnogo je psovke, prekinutih života nerođenih, nesloge i bezboštva: omekšaj nam srca i oprosti. (Gledajmo redosljed: psovka, koja je refleksno zbivanje, i ubijanje djeteta na drugom mjestu. I ubijanje djeteta u kontekstu i ravnini nesloge i bezboštva...)

VI. Tko je za što odgovoran?

Ovdje se ne želi nikome dijeliti lekcije, već u okviru crkvenih dokumenata naznačiti nekoliko uistinu mogućih odrednica.

1. Biskup

U obzoru njegova vodstva bilo bi nužno da bude usvojena koncepcija obitelji kao subjekta u crkvenom životu i da se to osigura upravo po onoj strukturi koja je naznačena u našem Direktoriju za obiteljski pastoral:

a. Uspostava predviđenih struktura

Direktorij (br. 72) traži uspostavu struktura na razini HBK: Vijeće za obitelj i Ured HBK za obitelj, zatim u pojedinim biskupijama u okviru Biskupijskog pastoralnog vijeća, Biskupijski odbor za pastoral braka i obitelji i Biskupijski ured za pastoral braka i obitelji. Na razini svake župe traži se da u okviru Župnog pastoralnog vijeća bude poseban Odbor za obitelj, koji vodi bračni par sa suradnicima. Tako je Direktorij htio ostvariti strukturalnu i zakonsku podlogu za ostvarivanje *subjektiviteta obitelji u mjesnoj Crkvi, posebno u župi*.

b. Odvojiti specijalizirane djelatnike

Mislimo da je moguće i nužno, a na sreću to su neki već i poduzeli, osigurati plansku specijalizaciju i doista odvojiti kadar koji izlazi upravo iz onih koji žive sakrament ženidbe i njegovo poslanje. Svi se mi zaklinjemo u obitelj i jadikujemo nad njezinim stanjem i nemoći. A koliko se sustavno, kompetentno i redovito ulaže u to područje, pitanje je koje čeka odgovor.

c. Odvojiti potrebna sredstva

Obiteljski pastoral potrebuje određena ulaganja s obzirom na potreban kadar i ostvarivanje projekata, što same obitelji ne mogu financirati. FC 73 izrijekom govori da je biskup dužan osigurati potrebna sredstva. Isto se odnosi i na župe. Na duže gledano, to je najbolji ulog.

2. Teolozi, posebno pastoralni

Mislim da smo mi odgovorni za siromaštvo obrade sakramenta ženidbe i obitelji iz teološkog i ekleziološkog vida te uopće o duhovnosti ženidbe. Isto tako odgovorni smo za nedostatak radnih materijala.

3. Prezbiteri i župa

Prezbitere mnogo toga zapljuskuje i moraju svaštariti tjeskobno mašući glavama, jer oni najbolje osjećaju stanje upravo bračno-obiteljske stvarnosti. No, možda smo za ovo 'nametnuto prezbitersko mučeništvo' ponešto i sami krivi, a kriv je i ukupni sustav i način mišljenja. I mi smo valjda dijelom proizveli ovu situaciju. Morali bismo uzeti vremena i temeljito promotriti kuda se upraviti i kako djelovati.

Župa pak mora biti svjesna svoje upravljenosti na obitelji i ona mora postati temeljnom stanicom obiteljskog pastorala. I župni pastoral na svim razinama treba zadobiti obiteljsku dimenziju.

Napokon, cijeli pastoral u župi mora zadobiti snažan i evangelizacijski pristup. Rečenica 'Ženidba je bolesna od krštenja' zvuči potresno istinito. Kako se to gradi profil kršćanina bez temeljnog sakramenta i prihvaćanja svih posljedica tog događaja? U tom svjetlu treba razumjeti i naš Direktorij kad veli da se priprava na sakrament ženidbe i obitelj intenzivno ostvaruje barem tijekom jedne godine, iako se ispravno upozorava i na 'produženo zaručništvo' i mogućnosti tih godina za crkveno djelovanje.

4. Suodgovorni bračni parovi

Mislim da nemamo pravo na toliki pesimizam. U svakoj zajednici ima po prilici kvalitetnih bračnih parova i obitelji s kojima se može početi raditi u manjim skupinama s ambicijom da ih bude sve više i više u svakoj župi. Takvim susretima mogu steći i dodatnu formaciju, a onda i kompetenciju za rad na ovom području.

5. Animatori

Voditelji tih bračno-obiteljskih skupina moraju biti formirani i prokušani pojedinci ili parovi.

6. Komunikacija i kontrola

Vodstvo biskupije moralo bi spomenutim tijelima ostvariti pozitivno praćenje i kontrolu što se u svakoj župi poduzima te pružati pomoć pri svim krizama u procesima koji se odvijaju.

Umjesto zaključka

1. Izlaganje nisam toliko usmjerio demografski, iako se valja zapitati nije li i demografska situacija dijelom rezultat i našeg (ne)rada? Kako to da kršćani gube volju za životom, da se boje budućnosti?
2. Izlaganje nisam posebno upravio prema društvu i državi, iako vjerujem da tek zajednički i usklađeno možemo postupno na duge staze promijeniti pravac izumiranja. Društvo i država ne bi smjeli biti neprijatelji vlastite budućnosti.
3. Više sam prostora posvetio Crkvi, teološkom i ekleziološkom mjestu obitelji te crkvenim zajednicama, iznad svega župama. Uvjeren sam da se tu moraju dogoditi bitni pomaci u načinu viđenja mjesta sakramenta ženidbe u životu i rastu zajednice.
4. Država bi morala uvesti mehanizme kao što su: (1) obiteljska plaća; (2) dječja oprema bez PDV-a; (3) progresivni dječji doplatak; (4) fleksibilno radno vrijeme kod poslodavaca; (5) asistencija za djecu (jaslice i vrtići u okviru radnog mjesta); (6) stvaranje prijateljskog ugođaja u korist obitelji. Pronatalitetna i proobiteljska politika morala bi biti iznad političkih hirova pojedine nove vlade, konstanta koje se za više desetljeća moraju svi držati.
5. Mediji. Moram reći da dio medija i dio programa na njima djeluje razulareno. Na njima se pojavljuju bilo voditelji bilo sudionici koji imaju nakaradne stavove i svoje frustracije i zastranjenja pla-

siraju svem građanstvu putem javnog medija. Tu društvene snage, uključujući i obiteljske saveze, moraju igrati ulogu kritičke svijesti i boriti se za istinske vrijednosti i posebice vrjednovanje i promicanje bračnog i obiteljskog života.

RESPONSIBILITY OF THE CHURCH FOR FAMILY PASTORAL

Summary:

The topic has been elaborated through five titles initiating with our pastoral situation and family pastoral and about the necessity to change attitudes towards the family, which is seen in Church documents about families as the subject of ecclesiastical and social life and work. At the same time it points out the shocking surprise of the vast gap between what we say about family and how much the family is included in liturgical prayer and preaching. Finally, it answers the question from the title, putting forward the necessity that the diocese and parish community leaders implement the establishment of structures and bodies, that foresee the Croatian Directory recently passed for pastoral work in the family, which enables the family to be introduced as a collocutor and collaborator in work with families, and it refers to changes of the paradigm of place, which marriage and family have in the life of each parish.

Key words: family church service, subjectivity of family in Church, family, structures for family pastoral, Directory for family pastoral.